

Valtion nuorisoasiain neuvottelukunnan lakisääteinen arviointi lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelman toimeenpanosta vuonna 2008

”Käynnissä on, tehtävää riittää”

I Yleistä

Valtion nuorisoasiain neuvottelukunnan tehtävänä on nuorisolain (72/2006) 5 §:n 2 momentin 1 kohdan perusteella arvioida vuosittain lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelman toteutumista. Valtioneuvosto hyväksyi 13.12.2007 lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelman vuosiksi 2007–2011. Neuvottelukunta, jonka jäsenet valtioneuvosto kutsuu, muodostuu lasten ja nuorten kasvu- ja elinoloihin perehtyneistä henkilöistä, jotka edustavat lapsi- ja nuorisojärjestöjä sekä lapsi- ja nuorisotutkimusta.

Kehittämisohjelman toimeenpanon arviointi kiinnittää vuoden 2008 osalta huomiota kehittämisohjelman toimenpidelinjauksiin, joiden valmistelu ei ole edennyt hallituksen strategia-asiakirja-aineiston (HSA) ja ministeriöistä saatujen vastausten perusteella riittävästi. Arvioinnilla pyritään varmistamaan, että kehittämisohjelma etenee kaikissa ministeriöissä yhtäläisesti kehittämisohjelman eri osa-alueiden luodessa yhtenäisen politiikkakokonaisuuden. Lisäksi arvioinnilla voidaan paikantaa asioita, joissa poikkihallinnollisuudesta riippumatta tarvitaan tietyn sektoriministeriön vetovastuuta toimeenpanon organisoimiseksi.

Monien kehittämisohjelman toimenpidelinjausten ollessa parhaillaan valmistelussa neuvottelukunta kiinnittää siis huomiota kehittämisohjelman linjauksiin, joiden toimeenpanoa tulisi voimistaa ja koordinoita tehokkaammin. Seuraavien vuosien arvioinnissa tuodaan esille myös toimenpidelinjaukset, joiden valmistelu on edennyt tehokkaasti. Kehittämisohjelma muodostuu kokonaisuudessaan noin 300 toimenpidelinjauksesta, joiden valmistelu on suurelta osin käynnistynyt jo ensimmäisen toimeenpanovuoden aikana. Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelma on vastannut hyvin hallitusohjelman kirjaukseen, jonka mukaan politiikkaohjelma seuraa ja tukee tämän ensimmäisen valtioneuvoston lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelman toteutumista vaalikauden aikana.

Toimeenpanoon liittyvissä selvityspyynnöissä ministeriöitä pyydetään kiinnittämään huomiota seuraaviin kysymyksiin:

- Mihin toimiin ja missä aikataulussa ryhdytään kehittämisohjelman linjauksen toimeenpanossa?
- Mikä yksikkö/tulosalue ministeriössä vastaa asian valmistelusta?
- Millä tavoin ministeriö ottaa asian huomioon toiminta- ja taloussuunnitelmassaan vuodelle 2010?

Ministeriöitä pyydetään toimittamaan selvityksensä kohdassa III tarkemmin eriteltävistä asioista opetusministeriön kirjaamoon tiistaihin 31.3.2009 mennessä. Lisätietoja asiasta antaa pääsihteeri Tuomas Kurttila, tuomas.kurttila@minedu.fi tai 09 160 77351. Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelman ministeriryhmä käsittelee ministeriöiden selvitysten pohjalta tehdyn yhteenvedon kokouksessaan 23.4.2009.

Neuvottelukunta järjestää eri yhteistyötahojen kanssa lasten ja nuorten hyvinvointia sekä tähän liittyen kehittämisohjelman toimeenpanoa arvioivan seminaarin syyskuussa.

II Kehittämisohjelman toimeenpanossa vahvistettavia asioita

Kehittämisohjelman osiossa Laajaan osallistumiseen ja yhteisöllisyyteen on tärkeitä toimenpidelinjauksia koskien lasten ja nuorten aktiivisen kansalaisuuden tukemista. Kehittämisohjelman valmistelussa useat lausunnonantajat kiinnittivät huomiota lasten ja nuorten osallistumismahdollisuuksien parantamiseen. Tästä huolimatta kehittämisohjelman osion Laajaan osallistumiseen ja yhteisöllisyyteen toimenpiteiden toimeenpano ei edennyt kaikilta osin toivottavalla nopeudella ottaen huomioon hallituksen tavoitteen, että kaikissa kunnissa on vuoden 2010 loppuun mennessä aktiivisessa käytössä erityisesti 5–17-vuotiaiden vaikuttamis- ja kuulemisjärjestelmä. Tavoitteessa onnistuminen vaatii varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja nuorisotyön toimijoiden tiivistä yhteistyötä.

Lääninhallitusten peruspalvelujen arviointi vuodelta 2007 muodostaa verrattain hyvän kuvan lähtötilanteesta lasten ja nuorten kuulemis- ja vaikuttamisjärjestelmien luomisessa. Sen mukaan vaikuttajaryhmä löytyy noin 60 prosentissa kyselyyn vastanneista kunnista, kuulemisjärjestelmä hieman yli 80 prosentissa kunnista, aloitejärjestelmä hieman alle 70 prosentissa kunnista ja nuorisotalotoimikunta tai muu vastaava nuorisotalolla vaikuttamisen tapa hieman yli 60 prosentissa kunnista. Noin 30 prosentilla kunnista nykytilaa voi pitää kiitettävänä. Näissä kunnissa on toiminnassa lasten ja/tai nuorten vaikuttajaryhmä, kuulemis- ja aloitejärjestelmät sekä nuorisotalotoimikunta tai vastaava.

Viime vuoden aikana alkanut taloudellinen laskusuhdanne asettaa osan kehittämisohjelman toimenpiteistä huomattavan ajankohtaisiksi. Toimintaympäristön nopean muuttumisen johdosta on esimerkiksi lasten ja nuorten harrastusmahdollisuuksien tukemista vahvistettava ennakoitua valmisteluajataulua nopeammin. Näin ollen neuvottelukunta kiinnittää huomiota kehittämisohjelman osion Laajaan osallistumiseen ja yhteisöllisyyteen linjaukseen lasten ja nuorten harrastussetelin valmistelusta.

Kehittämisohjelman osiossa Perheiden tukeminen tavoitteena on, että nuorilla aikuisilla on mahdollisuus perheen perustamiseen ottaen huomioon asumisen järjestelyt, perhepalveluiden tason, toimeentulon sekä opintojen, perhe- ja työelämän yhteensovittamisen. Tähän liittyvät kysymykset linkittyvät hallituksen käynnistämään sosiaaliturvan kokonaisuudistukseen. Niin sanotun SATA-komitean 27.1.2009 esityksessä sosiaaliturvan uudistamisen peruslinjauksiksi kehittämisohjelman perhepoliittiset tavoitteet eivät ole konkreettisesti esillä. Komitean jatkotyöskentelyssä on tarpeen hakea ratkaisuja perheen perustamisen ja lapsiperheiden nykyistä vahvemmalle tukemiselle. Samalla on tärkeää tunnistaa, että lapsiköyhyysaste on noussut Suomessa vuodesta 1995 kolminkertaiseksi. Pienituloisiksi alle 18-vuotiaista lapsista on luettavissa noin 150 000. Vaikka absoluuttinen köyhyys on vähentynyt, pienituloisiin kotitalouksiin laskettavien osuus on kaksinkertaistunut vuodesta 1995 koskien vuonna 2007 koko väestöstä noin 700 000 henkeä. Perheellisten ja perheellistävien

yliopisto-opiskelijoiden tukeminen vaatii taloudellisen toimeentulon vahvistamisen lisäksi panostusta opetusjärjestelyjen parantamiseen kehittämissuunnitelmassa linjatuin tavoin.

Kehittämissuunnitelman osion Varhainen puuttuminen ja erityisryhmien tuki sisältää toimenpitekokonaisuuksia, jotka säädösohjauksen ohella vaativat vahvaa strategista johtamista ja informaatio-ohjausta uusien toimintakulttuurien ja työvälineiden hyödyntämiseksi. Oleellista on suunnata jo olemassa olevista tutkimus- ja kehittämisvoimavaroista välineitä muun muassa oppimisvaikeuksien helppokäyttöisten tunnistamis- ja korjaamisteknologioiden luomiseksi. Lisäksi toimenpiteet lastensuojelun toimintaedellytysten parantamiseksi vaativat vahvempia ja eri politiikkaosa-alueisiin linkittyviä toimenpiteitä. Lastensuojelun avohuollon palveluita tarvitsevia lapsia oli vuonna 2007 alle 18-vuotiaista 5,4 prosenttia eli 62 485. Oman kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia oli 16 059 eli noin 1,2 prosenttia alle 18-vuotiaista.

Lastensuojelun avohuoltoa tarvitaan, kun lapsen terveys ja kehitys vaarantuu siinä määrin, ettei perhettä ja lasta pystytä enää auttamaan kunnan peruspalvelujen kautta. Lastensuojelun avohuollon asiakkaiden määrä on kymmenessä vuodessa kaksinkertaistunut. Huostaanotto on viimesijainen interventio. Sijoitetuista lapsista sijaisperheissä on vain 34 prosenttia. Tutkimusten mukaan perhesijoitus antaa lapselle parhaan mahdollisen kasvuympäristön ja kunnalle siitä aiheutuvat kustannukset ovat 3-4 kertaa laitoshoidtoa edullisemmat. Merkittävää on myös havaita, että lastensuojelun avo-huoltoon vuonna 2006 tulleista lapsista yhden vanhemman perheissä asui 49 prosenttia ja uusperheissä 20 prosenttia. Huostaanotetuista lapsista yhden vanhemman perheissä vuonna 2006 asui 55 prosenttia ja uusperheissä 19 prosenttia. Vuonna 2005 kaikista lapsista ydinperheessä asui 76 prosenttia. Kehittämissuunnitelman osion Perheiden tukeminen tavoite parisuhdetta vahvistavien matalan kynnyksen palveluiden saatavuudesta on jäänyt vielä vähälle huomiolle.

Kehittämissuunnitelman osion Kaikkien nuorten saaminen koulutukseen ja työelämään toimenpiteitä on tarpeen tarkastella ottaen huomioon, että alle 25-vuotiaiden työttömyys kääntyi jyrkkään nousuun viime vuoden lopulla. Työ- ja elinkeinoministeriön työnvälitystilastoon perustuvan Työllisyyskatsauksen mukaan nuorten työttömyys nousi joulukuussa 18 prosenttia, mitä selittää määräaikaisten työsuhteiden päätyminen ja vastavalmistuneiden suuri määrä. Joulukuussa yleinen työttömyysaste oli 6,1 prosenttia, mutta 15–24-vuotiaiden ikäryhmässä 12,4 prosenttia. Samaan aikaan perusopetuksen jälkeinen syrjäytyminen on suurta. Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelman seurantatietojen mukaan vuonna 2006 perusopetuksen jälkeen toisen asteen koulutukseen ei jatkanut peruskoulun päättäneistä noin 7 prosenttia (4 445 nuorta). Erityistoimenpiteitä vaativien ryhmään voidaan lukea suuri osa kaikista toisen asteen opiskelijoista opintonsa vuonna 2006 keskeyttäneet eli noin 23 000 nuorta (sisältää vaihtajat).

Vuosittain julkistettavan Kouluterveyskyselyn tulokset osoittavat lasten ja nuorten hyvinvoinnin polarisoitumista. Myönteistä kehitystä on ollut havaittavissa esimerkiksi nuorten kielteisessä suhtautumisessa alkoholiin ja sen käyttöön. Vuodesta 2000 vuoteen 2007 humalassa vähintään kerran kuukaudessa olleiden osuus 8. ja 9. luokan oppilaista vähentyi noin 25 prosentista 17 prosenttiin. Kuitenkin vuoden 2008 tietojen perusteella peruskoulun yläluokkalaisten ja lukiolaisten päivittäinen tupakointi, kuukausittainen humalaan juominen ja huumeiden kokeilu ei ole enää vähentynyt. Myönteinen kehitys näyttää pysähtyneen.

Kouluterveyskyselyn vuoden 2008 tulosten perusteella perusopetuksen yläluokilla on nähtävissä koulukiusaamisen yleistymistä. Noin 7 prosenttia tytöistä ja 10 prosenttia pojista ilmoitti kokeneensa kiusaamista vähintään kerran viikossa lukukauden aikana. Samalla yläluokkalaisista ja ammattiin opiskelevista pojista noin 25 prosenttia tytöistä 10 prosenttia oli kokenut fyysistä uhkaa tai oli osallistunut tappeluun. Nuorten lisääntynyt fyysisen uhan

tunne näkyy yhtä lailla tutkittaessa nuorten kokemuksia seksuaalisesta kaltoinkohtelusta. Tytöistä jopa 12 prosenttia ja pojista jopa 5 prosentti ilmoitti vuoden 2008 Kouluterveyskyselyssä olleensa vastentahtoisesti yhdynnässä.

Kehittämishojelman osiossa Terveiden edistäminen ja terveys- ja hyvinvointierojen kaventaminen on toimenpide-esityksiä, jotka vaativat laaja-alaista valmistelua ja seuranta. Yhtenäisen oppilas- ja opiskelijahuoltolain tarpeen arviointi tulisi tehdä viipymättä, jotta hallituksen esityksellä olisi reaalaisia mahdollisuuksia tulla käsiteltyä kuluvan vaalikauden aikana.

Kehittämishojelman osiossa Asuminen ja yhdyskuntasuunnittelu on syytä kiinnittää huomiota tavoitteeseen mahdollistaa ensiasunnon hankkiminen turvallisesti. Tavoitteen merkittävyyttä lisää alkanut taloudellinen laskusuhdanne, mikä on nostamassa sekä vapaarahoitteisten vuokra-asuntojen että Arava-asuntojen vuokria. Toisaalla ASP-lainojen vähäinen nostaminen viime vuosina on johtunut pitkälti alhaisista markkinakorkoisista lainoista, joiden rinnalla ASP-lainat eivät ole olleet kilpailukykyisiä. Yhtenä tekijänä taustalla on ASP-säästämisen vaatimus samalla, kun nuoret ovat saaneet suhteellisen vaivattomasti täysimääräisiä lainoja ensiasunnon hankkimiseen. Enimmillään ASP-lainoja on myönnetty 1990-luvun alkuvuosina, mikä saattaa ennakoita ASP-säästämisen ja ASP-lainojen houkuttelevuuden kasvua lähivuosina. 1990-luvun laskusuhdanteen aikana nuorten ensiasunnon ostajien asema vapailla korkomarkkinoilla oli erityisen heikko, jolloin ASP-lainat olivat mahdollistamassa nuorille ensiasunnon hankkimisen.

Kehittämishojelman osiossa Kehittämishojelman seuranta ja tietotarve on tärkeänä tavoitteena kuntien ja ministeriöiden päätöksenteon lapsi- ja perhevaikutusten arvioinnin parantaminen. YK:n Lapsen oikeuksien komitean suosituksena on lapsivaikutusten arvioinnin tekeminen, kun laaditaan ja toimeenpannaan uusia toimintaohjelmia ja ohjeita, uutta lainsäädäntöä ja määräyksiä, vuosittaista talousarviota kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla, organisatorisia tai hallinnollisia muutoksia yhteiskunnan eri tasoilla. Tällä hetkellä on nähtävissä, ettei lapsi- ja perhevaikutusten arvioinnin kehittämistä ja sen johtamisesta ole tarpeeksi selkeää työnjakoa keskushallinnossa.

III Toimeenpanoon liittyvät selvityspyynnöt

Kohdassa II esitetyin perusteluin pyydetään ministeriöiltä selvitykset kehittämishojelman toimeenpanoon liittyen seuraavasti:

A. Kehittämishojelman otsikko 7. Laajaan osallistumiseen ja yhteisöllisyyteen

Kohta 7.2 Lasten ja nuorten vaikuttamis- ja kuulemisjärjestelmät

Kehittämishojelma: Vuoden 2009 heinäkuussa tehdään väliarviointi kuntakohtaisesta tilanteesta tavoitteen (vuoden 2010 loppuun mennessä kaikissa kunnissa on aktiivisessa käytössä 5–17-vuotiaiden vaikuttamis- ja kuulemisjärjestelmä) saavuttamiseksi. Samassa yhteydessä tehdään arvio vaikuttamis- ja kuulemisjärjestelmien laadusta ja vaikuttavuudesta.

Neuvottelukunnan selvityspyyntö: OPM, VM (kuntaosasto)

Kehittämisohjelma: *Kuntalain (365/1995) 27 §:n 3 momenttiin tehdään viittaus nuorisolakiin (72/2006) ja lastensuojelulakiin (417/2007): ”Lasten ja nuorten tarkemmasta osallistumisesta ja kuulemisesta on säädetty nuorisolaissa ja lastensuojelulaissa”.*

Neuvottelukunnan selvityspyyntö: VM (kuntaosasto)

Kehittämisohjelma: Oppilaskunnille tiedotetaan aktiivisesti kaikkien kunnan asukkaiden mahdollisuudesta iästä riippumatta käyttää kuntalaisaloitetta. Lasten ja nuorten sekä heidän järjestöjensä tekemät kuntalaisaloitteet käsitellään mahdollisimman nopeasti ja aloitteentekijöitä informoidaan aloitteen käsittelyvaiheista. Kannustetaan ylioppilas- ja opiskelijakuntien sijaintipaikkakuntia kuulemaan opiskelijoita heitä koskevissa asioissa.

Neuvottelukunnan selvityspyyntö: OPM, VM (kuntaosasto)

Kehittämisohjelma: *Käynnistetään hanke, jossa etsitään tapaa erilaisissa erityisolaisissa olevien lasten ja nuorten osallisuuden parantamiseen näiden oman eheytyksen ja kasvun tueksi.*

Neuvottelukunnan selvityspyyntö: STM, OPM

Kohta 7.4 Oppilaskuntatoiminnan kehittäminen

Kehittämisohjelma: *Säädetään perusopetuslakiin (239/2007), että koululla on oppilaskunta ja määritellään sen tehtävät. Opetustoimi yhdessä nuorisotoimen kanssa vastaa oppilaskuntien tiedollisten valmiuksien ja toiminnallisten edellytysten kehittämisestä. Selvitetään mahdollisuudet käyttää kunnan nuorisotyöntekijöitä oppilaskuntatoiminnan ohjaajina. Oppilaiden ja opiskelijoiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia lisäävät rakenteet vakiinnutetaan osaksi peruskoulujen toimintamuotoja. Vastaavien rakenteiden kehittämistyö toteutetaan toisen asteen koulutuksessa vuosina 2007–2009, minkä jälkeen toiminta on vakiinnutettavissa osaksi oppilaitosten toimintaa. Edistetään oppilaskuntien sekä nuorisovaltuustojen ja muiden nuorten vaikuttamis- ja kuulemisjärjestelmien yhteistyötä.*

Neuvottelukunnan selvityspyyntö: OPM

Kohta 7.5 Vaalijärjestelmä ja demokratiakasvatus

Kehittämisohjelma: *Selvitetään mahdollisuutta laskea äänioikeusikäraja kunnallisvaaleissa 16:een vuoteen sekä muita, äänioikeusikärajan laskulle vaihtoehtoisia, keinoja lisätä nuorten yhteiskunnallista osallistumista. Seurataan äänioikeusikärajan laskun vaikutuksia erityisesti Itävallassa ja Suomen evankelisluterilaisen kirkon seurakuntavaaleissa. Säädetään vaalilain (714/1998) 1 luvun 9 §:ään ennakkoäänestyspaikkoihin korkeakoulut ja varuskunnat.*

Neuvottelukunnan selvityspyyntö: OM, OPM

Kehittämisohjelma: *Otetaan huomioon aktiivinen kansalaisuus ja demokratiakasvatus opettajien ja opettajien jatko- ja täydennyskoulutuksessa nykyistä selvemmin. Kehitetään opettajien täydennyskoulutusta aktiivisen kansalaisuuden tukemiseksi ja kehitetään demokratiakasvatuksen*

oppimateriaalia. Kouluissa yhteiskunnallinen keskustelu ja kansalaisjärjestöjen vierailut otetaan luontevaksi osaksi yhteiskunnallista opetusta ja aktiivisen kansalaisuuden tukemista. Nuorisotyöntekijöiden peruskoulutukseen ja nuorisotyön ammattikorkeakoulutasoiseen koulutukseen luodaan selkeät opintokokonaisuudet lasten ja nuorten aktiivisen kansalaisuuden tukemisesta. Perustetaan työryhmä, jonka tehtävänä on esittää toimenpiteitä perusopetuksen yhteiskunnallisen opetuksen uudistamiseksi ja vahvistamiseksi.

Neuvottelukunnan selvityspyyntö: OPM

Kohta 7.6 Ennaltaehkäisevä nuoriso-, kulttuuri- ja liikuntatoiminta

Kehittämisohjelma: Varmistetaan heikommassa taloudellisessa asemassa olevien lasten mahdollisuus osallistua kunnan järjestämään harrastustoimintaan. Käynnistetään lasten ja nuorten harrastussetelin valmistelu tavoitteena parantaa kaikkien lasten ja nuorten mahdollisuutta monipuolisiin harrastuksiin. Lasten ja nuorten harrastusmahdollisuudet taataan perheiden maksukyvyistä riippumatta.

Neuvottelukunnan selvityspyyntö: OPM

Kohta 7.7 Yhteisöllinen kansalaisuus

Kehittämisohjelma: Luodaan malli lukion ja ammatillisen toisen asteen opetukseen valinnaisesta vapaaehtoistoimintaohjelmasta, tehdään sitä tunnetuksi koulutuksen järjestäjille ja kannustetaan sen hyödyntämiseen.

Neuvottelukunnan selvityspyyntö: OPM

B. Kehittämisohjelman otsikko 8 Perheiden tukeminen

Kohta 8.2 Perheen perustaminen mahdolliseksi

Kehittämisohjelma: Tuetaan ja kehitetään joustavia perheystävällisiä opiskelijajärjestelyjä muun muassa verkko-opiskelua tehostamalla.

Neuvottelukunnan selvityspyyntö: OPM

Kehittämisohjelma: Tehdään selvitys yliopistojen yhteyteen perustettujen lasten tilapäishoitoa antavien palveluiden tarpeellisuudesta ja hyödyllisyydestä ottaen huomioon muun muassa kokemukset Helsingin yliopiston yhteydessä toimivasta palvelusta. Arvioidaan selvityksen pohjalta toiminta-muodon valtakunnallistamista vuoden 2009 loppuun mennessä.

Neuvottelukunnan selvityspyyntö: STM

Kehittämishjelma: *Asetetaan pysyvä kolmikantainen työryhmä seuraamaan jo tehtyjä toimenpiteitä perhe- ja työelämän yhteensovittamiseksi sekä tekemään uusia esityksiä vuoden 2009 loppuun mennessä asian parantamiseksi.*

Neuvottelukunnan selvityspyyntö: TEM, STM

Kohta 8.4.4 Eroperheet ja uusperheet

Kehittämishjelma: *Lisätään kasvatus- ja perheneuvonnan resursseja matalan kynnyksen tukipalveluina kaikkien perheiden saataville varhaisen tuen tarjoamiseksi perheen ongelmatilanteissa. Toteutetaan valvottujen tapaamisten edellyttämät järjestelyt kuntien peruspalvelurakenteessa. Selvitetään lapsen äidin kanssa eri taloudessa asuvan isän mahdollisuudet isyys- ja vanhempainvapaan käyttöön tavoitteena isyyden vahvistaminen ja lapsen hyvinvoinnin tukeminen. Perhekeskusten tarjoamia psykososiaalisia palveluita laajennetaan vastaamaan erotilanteissa ja muissa parisuhdekriiseissä syntyviä tarpeita.*

Neuvottelukunnan selvityspyyntö: STM

C. Kehittämishjelman otsikko 9 Varhainen puuttuminen ja erityisryhmien tuki

Kohta 9.2.3 Lapsiin ja nuoriin kohdistuvan väkivallan ehkäisy ja vähentäminen

Kehittämishjelma: *Lasten kanssa työskentelevien valmiuksia tunnistaa lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa parannetaan ja lisätään tietoa väkivallan seurauksista, siihen puuttumisesta ja vähentämiskeinoista. Parannetaan viranomaisten ja järjestöjen yhteistyötä, jotta väkivaltaa kohdanneen lapsen tai nuoren hoito varmistetaan. Viranomaisten ja järjestöjen yhteisiä palveluketjuja kehitetään ja tiedon tuottamista ja koordinointia parannetaan.*

Neuvottelukunnan selvityspyyntö: STM, OM

Kehittämishjelma: *Aloitetaan lapsen oikeuksien sopimuksen valinnaisen pöytäkirjan lasten myyntiä, lapsiprostituutiota ja lapsipornografiaa koskien kansallinen täytäntöönpano.*

Neuvottelukunnan selvityspyyntö: OM, STM

Kehittämishjelma: *Lasten ja nuorten kehitysympäristöissä, kuten kouluissa ja harrastustoiminnassa, ehkäistään seksuaalisuuteen ja sukupuoleen liittyvää syrjintää ja häirintää tehokkaasti (nollatoleranssi).*

Neuvottelukunnan selvityspyyntö: STM, OPM

Kohta 9.3 Luki- ja muut oppimisvaikeudet

Kehittämisohjelma: *Tuetaan oppimisvaikeuksien varhaista tunnistamista palvelujärjestelmissä, valtakunnallistetaan hyväksi todettuja helppokäyttöisiä välineitä esimerkiksi lukihäiriöiden havaitsemisessa ja korjaamisessa sekä kehitetään rahoitusvälineitä oppimisvaikeuksien helppokäyttöisten tunnistamis- ja korjaamisteknologioiden luomiseksi. Vahvistetaan luki- ja muiden oppimisvaikeuksien tunnistamista lastenneuvoloiden 4–5-vuotiaiden määräaikaistarkastuksissa ja toteutetaan niiden perusteella tarvittavat tukitoimet sekä lisätään varhaiskasvattajille ja vanhemmille annettavaa koulutusta ja tietoutta. Varmistetaan lastenneuvolaoppaan suositusten toteutuminen.*

Neuvottelukunnan selvityspyyntö: STM, TEM

Kehittämisohjelma: *Pyritään vahvistamaan oppimisvaikeuksien tunnistamista ja niiden käsittelyä kaikilla opettajakoulutusasteilla opintojen osana.*

Neuvottelukunnan selvityspyyntö: OPM

Kohta 9.4 Lastensuojelun toimintaedellytysten parantaminen

Kehittämisohjelma: *Lastensuojelun toimintaedellytyksiä kehitetään pitkäjänteisesti jatkamalla muun muassa valtakunnallisen lastensuojelun kehittämisohjelman työtä. Kehitetään usean toimijan yhteisiä moniammatillisia työmenetelmiä. Lastensuojelun avohuoltoa vahvistetaan, jotta lastensuojelutarpeen selvitys voidaan tehdä asiantuntevasti ja niin, että perhe- ja yksilökohtaisiin tarpeisiin on käytettävissä laaja valikoima hyväksi todettuja työmenetelmiä ja palveluita. Lastensuojelun, päihdehuollon ja mielenterveyspalveluiden yhteistyötä kehitetään tavoitteena pystyä ottamaan huomioon aikuispalveluja tarvitsevien vanhempien lasten suojelun ja kuntoutuksen tarpeet. Samalla kehitetään lastensuojelun, päihdehuollon ja mielenterveyspalveluiden yhteistyötä tavoitteena päihde- ja mielenterveysongelmista kärsivien lasten ja nuorten auttaminen. Lastensuojelun ammatillisen kelpoisuuden omaavien sosiaalityöntekijöiden määrää pyritään lisäämään ja työoloja parantamaan.*

Neuvottelukunnan selvityspyyntö: STM

D. Kehittämisohjelman otsikko 10 Kaikkien nuorten saaminen koulutukseen ja työelämään

Kohta 10.3 Ohjaus ja neuvonta

Kehittämisohjelma: *Taataan työhallinnon nuorille tarjoamien ohjauspalvelujen saatavuuden säilyttäminen vähintään nykyisellä tasolla. Lisätään nuorille niin sanottuja matalan kynnyksen ohjauspaikkoja nuorisotoimen palveluna. Yhteistyöhankkeissa ja -projekteissa saadut hyvät käytännöt vakiinnutetaan koko maassa alueellisten verkostoyhteistyömallien mukaan.*

Neuvottelukunnan selvityspyyntö: TEM, OPM

Kehittämisojelma: *Varmistetaan opinto-ohjaajan, kouluterveydenhoitajan ja koululääkärin välinen yhteistyö, jolla tuetaan oppilaan ammatinvalintaa terveydellisten syiden sitä rajoittaessa. Koulu- ja oppilaitosten ulkopuolella olevien nuorten ohjauspalveluiden ja verkostoyhteistyön resursointi turvataan.*

Neuvottelukunnan selvityspyyntö: OPM, STM

Kehittämisojelma: *Hyödynnetään paremmin varusmiespalvelusta lähes koko miesikäluokan tavoittavana toimintona. Jokaiselle varusmiehelle tiedotetaan ennen kotiutumista mahdollisuudesta kotiutuskeskusteluun. Kotiutuskeskustelun perusteella laaditaan tarvittaessa kotiutumis suunnitelma yhteistyössä eri viranomaisten kanssa. Kaikkien palveluksensa ennen aikaisesti keskeyttävien kanssa käydään kotiutuskeskustelu ja laaditaan kotiutumis suunnitelma. Vastaava toiminta kehitetään siviilipalvelun yhteyteen. Aikalisä-toimintamalli, jossa kutsunnoissa ja varusmies- tai siviilipalveluksen keskeytyessä tarjotaan tukipalvelu jatkosuunnitelmien vahvistamiseksi, laajennetaan koko maan kattavaksi.*

Neuvottelukunnan selvityspyyntö: PLM, TEM, STM

Kohta 10.8 Yrittäjyyskasvatus ja yrittäjyyden edistäminen

Kehittämisojelma: *Vahvistetaan korkeakoulujen valmiuksia yrittäjyyskasvatuksessa ja -koulutuksessa. Vahvistetaan korkea-asteen opiskelijoiden valmiuksia toimia yrittäjinä lisäämällä yrittäjyyttä sisältävien opintokokonaisuuksien määrää, lisäämällä korkea-asteen opettajien mahdollisuuksia parantaa yrittäjyyden opetusvalmiuksiaan täydennyskoulutuksen ja työelämäjaksojen avulla, lisäämällä korkeakoulujen ja yritysten välistä yhteistyötä, lisäämällä yrittäjyyden ja yrittäjyyttä koskevien opetusmenetelmien tutkimusta korkeakouluissa, parantamalla tiede- ja ammattikorkeakoulujen keskinäistä yhteistyötä ja työnjakoa sekä lisäämällä korkeakoulujen roolia yritysten sukupolvenvaihdosten tai muiden liiketoimintasiirtojen edistämässä muun muassa jatkajakoulutusten ja muiden jatkajahankkeiden avulla.*

Neuvottelukunnan selvityspyyntö: OPM

Kehittämisojelma: *Valmistellaan Yritys-Suomi-portaaliin nuorille ja opiskelijoille tarkoitettu ”yhden luukun” internet-palvelu, johon kootaan keskitetyksi yrittäjyyttä koskevaa tietoa, jota nuoret voivat hyödyntää opintojensa eri vaiheissa peruskoulusta korkeakouluihin saakka.*

Neuvottelukunnan selvityspyyntö: TEM

E. Kehittämisojelman otsikko 11 Terveyden edistäminen ja terveys- ja hyvinvointierojen kaventaminen

Kohta 11.3 Oppilas- ja opiskelijahuolto

Kehittämisojelma: *Arvioidaan tarvetta yhtenäiselle oppilas- ja opiskelijahuoltolaille. Vahvistetaan kunnallisen nuorisotyön asemaa osana oppilas- ja opiskelijahuoltoa.*

Neuvottelukunnan selvityspyyntö: STM, OPM

Kohta 11.4.3 Ylipainon ehkäisy ja kuntoutus

Kehittämishjelma: Lastenneuvoloiden määrääkaisseurannassa ja kouluterveydenhuollossa kiinnitetään erityistä huomiota lasten ylipainoon ja sen ehkäisyyn. Ylipainoisille lapsille luodaan lääkärin johdolla henkilökohtainen kuntoutussuunnitelma, jonka toteutumista seurataan vähintään 4 kuukauden välein. Kuntoutussuunnitelma laaditaan yhdessä lapsen huoltajien ja lapsen päivähoitopaikan tai koulun kanssa. Tavoitteena on elinikäisen painonhallinnan saavuttaminen pysyvillä elämäntapamuutoksilla. Kuntoutussuunnitelmassa käydään läpi lapsen kasvuympäristössä ylipainoon johtavat tekijät ja vaikutetaan koko perheen elämäntapavalintoihin. Varusmiespalveluksen kutsuntatarkastuksessa ylipainoisiksi todetuille varusmiehille luodaan henkilökohtainen kuntoutussuunnitelma, jonka toteutumista seurataan varusmiespalveluksen ajan.

Neuvottelukunnan selvityspyyntö: STM

Kohta 11.5.1 Lasten ja nuorten mielenterveyspalvelut

Kehittämishjelma: Lisätään lasten ja nuorten kanssa toimivien tietoa mielenterveyttä ja kehitystä tukevista asioista (mielenterveyden lukutaito). Vastataan lasten ja nuorten mielenterveyspalveluiden kysyntään. Kehitetään kouluterveydenhuollon työmenetelmiä mielenterveyden turvaamiseksi ja mielenterveysongelmien kattavaksi tunnistamiseksi. Vahvistetaan nuorten itsemurhien ehkäisytyötä. Parannetaan erityisesti kouluyhteisössä lasten ja nuorten kanssa työskentelevien valmiuksia tunnistaa sekä tyttöjen että poikien masennusta ja itsetuhoisuutta. Tehdään korkeakouluille tunnetuksi Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön ja Työterveyslaitoksen laatima opiskelukyky malli opiskelijan elämäntilanteen hahmottamisessa. Opiskelukyky mallin avulla kartoitetaan vuoteen 2010 mennessä opiskelijoille suunnattujen mielenterveyttä tukevien palveluiden katvealueet. Tuetaan opiskeluterveydenhuollon, oppilaitosten ja korkeakoulujen henkilökunnan sekä opiskelijajärjestöjen yhteisiä koulutustapahtumia.

Neuvottelukunnan selvityspyyntö: STM, OPM

Kohta 11.5.2. Lasten ja nuorten sosioemotionaalisen kehityksen tukeminen ja häiriöiden ehkäisy

Kehittämishjelma: Kehitetään menetelmät ja tukimateriaali varhaiskasvatukseen ja kouluihin lasten sosioemotionaalisen kehityksen tueksi. Sisällytetään aiheesta koulutusmateriaalia opettajien perus- ja täydennyskoulutukseen. Opetushallinto selvittää yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa huostaanotettujen lasten perusopetuksen järjestämistä, laatii sen kehittämiseksi tarvittavat toimenpide-ehdotukset ja seuraa niiden toteutumista. Lisätään liikunnan käyttöä sosioemotionaalisen kehityksen tukemisessa ja häiriöiden ehkäisyssä. Toteutetaan sosioemotionaalisia taitoja tukeva Yhteispeli-hanke kouluissa ja vakiinnutetaan käytännöt osaksi perusopetuksen ensimmäisten luokkien toimintaa.

Neuvottelukunnan selvityspyyntö: STM, OPM

Kohta 11.5.3 Mielenterveys- ja päihdeongelmien ylisukupolvisen siirtymisen ehkäisy

Kehittämisohjelma: *Mielenterveyslakia (1116/1990) täydennetään siten, että asiakkaan huollossa olevien lasten hoidon ja tuen tarve otetaan huomioon. Rakennetaan monista ongelmista kärsivien perheiden tueksi toimiva palveluverkosto, jossa hyödynnetään muun muassa Toimiva lapsi & perhe -hankeissa kehitettyjä työmenetelmiä sekä Läheisneuvonpitoa ja Ennakointidialogia.*

Neuvottelukunnan selvityspyyntö: STM

Kohta 11.7 Päihteettömään elämään

Kehittämisohjelma: *Alle 18-vuotiaiden alkoholin käytössä sovelletaan valtakunnallisesti alkoholinkäytön nollatoleranssia. Luodaan kunnille suositusmalli tätä tukeville käytänteille. Lisätään sosiaalityöntekijöiden sijoittumista poliisilaitoksille. Pääasiassa alle 18-vuotiaille suunnattujen tilaisuuksien lupapäätöksien ehdoissa noudatetaan päihteettömyyttä. Tältä osin rajataan alkoholilain (1143/1994) 21 d §:n 2 momentin 1 ja 2 kohdissa kuvatut tilaisuudet anniskeluoikeuksien ulkopuolelle.*

Neuvottelukunnan selvityspyyntö: STM, SM

F. Kehittämisohjelman otsikko 12 Asuminen ja yhdyskuntasuunnittelu

Kohta 12.2.1 Lapsiperheiden asuminen

Kehittämisohjelma: *Uudistetaan yleistä asumistukea vähentämällä normiohjausta ja lisäämällä valinnanvapautta sekä huomioimalla nykyistä paremmin tuensaajan taloudellinen tilanne ja perhekoko.*

Neuvottelukunnan selvityspyyntö: YM

Kohta 12.2.2 Nuorten asuminen

Kehittämisohjelma: *Korotetaan korkotukilainaan liitettävän avustuksen avustusprosenttia rakennettaessa asuntoja opiskelijoille ja pitkäaikaisasunnottomille. Selvitetään Valtion asuntorahaston tukien käyttöalueen laajentamista palveluasumisessa. Edistetään erityisesti yksiöiden ja kaksioiden rakentamista työssäkäyville nuorille valtion tuella.*

Neuvottelukunnan selvityspyyntö: YM

Kohta 12.2.3 Ensiasunnon hankkijat

Kehittämishjelma: *Selvitetään mahdollisuus parantaa ASP-järjestelmän toimivuutta muun muassa enimmäislainamääriä korottamalla ja lieventämällä säästämismelvoitetta.*

Neuvottelukunnan selvityspyyntö: YM

G. Kehittämishjelman otsikko 13 Kehittämishjelman seuranta ja tietotarve

Kohta 13.3 Päätöksenteon lapsi- ja perhevaikutusten arviointi

Kehittämishjelma: *Huolehditaan lapsi- ja perhevaikutusten arvioinnin sisällyttämisestä lain-säädännön valmisteluun ja muuhun valtiorhallinnon päätöksentekoon. Tehdään kehitystyötä ja järjestetään koulutusta sekä pilottitoimintaa päätöksenteon lapsi- ja perhevaikutusten arvioinnista eri hallinnonaloilla. Pilottitoiminta aloitetaan sosiaali- ja terveys-, opetus-, liikenne- ja sisäasiainministeriön toimialoilla. Kehitetään Stakesiin lapsi- ja perhevaikutusten arviointia tukeva yksikkö.*

Neuvottelukunnan selvityspyyntö: STM, OPM, LVM, SM

IV Johtopäätöksiä kehittämishjelman toimeenpanon arvioinnista hallituksen politiikkariiehen 23.–24.2.2009

Hallituksen lapsi- ja nuorisopolitiikkaa on peilattava voimakkaasti muutoksessa olevaan taloudelliseen toimintaympäristöön, joka pahimmillaan kärjistää jo entisestään olemassa olevia lapsi- ja nuorisopolitiikan haasteita. Lapsi- ja nuorisopolitiikan valmistelussa ja päätöksenteossa on pureuduttava erityisesti seuraaviin toimintaympäristökijöihin:

- Nuorisotyöttömyys on voimakkaassa kasvussa. Samaan aikaan perusopetuksen jälkeen merkittävä osa nuorista (noin 7 prosenttia) on koulutuksen ulkopuolella. Esimerkiksi noin viidesosa 25–29-vuotiaista miehistä on vain peruskoulututkinnon varassa. Nykyinen kehitys johtaa jo lyhyellä ajalla merkittävän nuorisoryhmän yhteiskunnalliseen syrjäytymiseen.
- Suhteellinen köyhyys on syvenemässä yksinhuoltajilla ja nuorilla lapsiperheillä. Lapsi-köyhyysaste on vuodesta 1995 kolminkertaistunut, mikä vaikuttaa osaltaan lasten ja nuorten kasvu- ja elinoloissa havaittuun polarisaatioon. Vanhempien tai huoltajien taloudellinen tilanne vaikuttaa suoraan esimerkiksi lapsen mahdollisuuteen harrastaa.
- Kasvukeskuksissa tarve kohtuuhintaisille vuokra-asunnoille on suuri. Erityisryhminä nuorten, opiskelijoiden ja nuorten lapsiperheiden asema on vaikeutumassa sekä vapaarahoitteisten vuokra-asuntojen että Arava-asuntojen vuokrien noustessa ja yleisen taloussuhdanteen heikentyessä.
- Lasten ja nuorten yhteisöllisyyden tunteessa ja sosiaalisissa rakenteissa on nähtävissä ongelmia. Tästä osoituksena nuorten äänestysaktiivisuus ja usko kykyyn vaikuttaa politiikan kautta ovat laskussa ja koulukiusaaminen on yleistymässä. Suomalaiset lapset ovat kognitiivisilta taidoiltaan maailman huipulla, mutta kouluvihiytyydeltään ja hyvinvoinniltaan OECD-vertailumaiden heikoimpia.

Edellä todettujen lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelmassa vuosille 2007–2011 päätettyjen toimenpiteiden ohella neuvottelukunta korostaa seuraavien toimenpiteiden kiireellisyyttä vuonna 2009 hallituksen lapsi- ja nuorisopolitiikan toimeenpanon vahvistamiseksi:

- Ministeriöiden välistä yhteistyötä tiivistettävä lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelman toimenpidelinjausten toimeenpanossa. Tämä tarve on selkeä muun muassa nuorisotyön ja yleissivistävän koulutuksen välisessä yhteistyössä. Hallituksen esitysluonnosta perusopetuslain muuttamisesta (erityisopetusta ja oppilaille annettavaa muuta tukea koskevat säännökset) on tarkasteltava osana moniammatillisen viranomaistyön lakisääteistämisen valmistelua.
- Lakisääteistetään moniammatillinen viranomaisyhteistyö tavoitteena ehkäistä tehokkaasti nuorten syrjäytymistä koulutus- ja työmarkkinoilta sekä säädetään velvoite tähän liittyvästä seurannasta alle 25-vuotiaita koskien.
- Lasten, nuorten ja perheiden politiikkaohjelmassa tehtävä poliittinen arvio oppilas- ja opiskelijahuoltolain tarpeellisuudesta, jotta mahdollisella hallituksen esityksellä olisi reaalisia mahdollisuuksia tulla käsiteltyä kuluva vaalikauden aikana.
- Vahvistettava alkoholin käytön vähentämiseen liittyviä toimia alkoholin saatavuutta ja markkinointia rajoittamalla sekä nostamalla alkoholin hintaa.
- Varmistettava, että nuorisolain (72/2006) 8 §:n ja lastensuojelulain (417/2007) 8 §:n velvoite lasten ja nuorten kuulemisesta toteutuu kaikissa kunnissa. Hallituksen tavoite, että vuoden 2010 loppuun mennessä kaikissa kunnissa on aktiivisessa käytössä 5–17-vuotiaiden vaikuttamis- ja kuulemisjärjestelmä, vaatii toteutuakseen nykyistä vahvemmin koordinoitua kehittämistyötä etenkin opetusministeriön, sosiaali- ja terveysministeriön sekä valtiovarainministeriön (kuntaosasto) kesken.
- Hallituksen esitys perusopetuslain (239/2007) säännöksiksi koulun oppilaskunnasta ja sen tehtävistä annettava eduskunnalle viimeistään kuluva vuoden syysistuntokaudella.
- Oikeusministeriön ja opetusministeriön käynnistettävä virallisesti selvitystyö äänioikeusikärajan laskemisesta 16:een vuoteen kunnallisvaaleissa.
- Kehittämissuunnitelman toimenpidelinjauksen mukaisesti opetusministeriön perustettava työryhmä, jonka tehtävänä on esittää toimenpiteitä perusopetuksen yhteiskunnallisen opetuksen uudistamiseksi ja vahvistamiseksi. Työryhmä on asetettava viipymättä tavoitteena sen integroiminen opetussuunnitelmien uudistamiseen.
- Opetusministeriön käynnistettävä lasten ja nuorten harrastussetelin valmistelu tavoitteena parantaa kaikkien lasten ja nuorten mahdollisuutta monipuolisiin harrastuksiin.
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitokseen (THL) organisoitava lapsi- ja perhevaikutusten arvioinnin sekä kansallisen lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisyn vastuuyksiköt tai tulosalueet. Sosiaali- ja terveys-, opetus-, liikenne- ja sisäasiainministeriön toimialoilla on päätettävä kuluva vuoden kesäkuuhun mennessä esimerkiksi lainsäädäntöhankkeista, joissa suoritetaan lapsi- ja perhevaikutusten arvioinnin pilotointi, jota seuraa ja tukee lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelma.
- Käynnistettävä lasten ja nuorten ylipainon ehkäisyä tukeva hanke ottaen huomioon niin sanotun Pohjois-Karjala-projektin kokemukset.

- Uuden kuntavaltuustokauden käynnistyttyä tuettava ja seurattava lastensuojelulain (417/2007) 12 §:n mukaisen lapsi- ja nuorisopoliittisen ohjelmatyön edistymistä tavoitteena luoda tiivis vuorovaikutus nuorisolain (72/2006) 4 §:n mukaisen valtakunnallisen lapsi- ja nuorisopoliittisen ohjelmatyön ja kuntien vastaavien ohjelmien välille. Tässä yhteydessä arvioitava nuorisolain ja lastensuojelulain keskinäistä toimivuutta.

Helsingissä 11.2.2009,

Puheenjohtaja, kansanedustaja

Outi Mäkelä

Pääsihteeri

Tuomas Kurttila

JAKELU
Ministerit
Valtiosihteerit
Ministereiden erityisavustajat
Kansliapäälliköt

TIEDOKSI
Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelma
Lapsiasiavaltuutetun toimisto